

# Jachen Ulrich Gaudenz (3/1/1897 - 6/10/1997)

Autor(en): **Arquint, Jachen Curdin / Gaudenz, Jachen Ulrich**

Objektyp: **Article**

Zeitschrift: **Annalas da la Societad Retorumantscha**

Band (Jahr): **111 (1998)**

PDF erstellt am: **09.08.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-236384>

## **Nutzungsbedingungen**

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

## **Haftungsausschluss**

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

## Jachen Ulrich Gaudenz (3/1/1897 – 6/10/1997)



*J. U. Gaudenz*

Sia scrittüra regulara chi fuormaiva mincha custab cun conturas fich cleras nu vaiva pers seis schlantsch neir cull'età avanzada dal sar rava-renda. Pür davo ch'el vaiva cumpli ils novantatschinch demuossaiva'l fadia da tegner la lingua chi avant d'eira adüna gulivischma, sco tratta cul linger. Uschea s'exprimiva pür tard eir in sia scrittüra quai ch'el solaiva agiundscher ils ultims ons a la fin da sias chartas suottascrivond cun *Teis vegl | Vos vegl Jachen Ulrich Gz.* In bleras da sias chartas dals ultims ons as chattaiva üna o tschella passada chi faiva allusiun a sia età oramâ avanzada. I d'eira sco sch'el, chi d'eira fich critic cun sai svess, vess vuglü giavüschar cha'l lectur o la lectura s-chüsa üna o tschella svista o mancanza chi forsa as vess pudü fuar aint in quai ch'el scrivaiva. El toccaiva pro quella generaziun e pro quels umans chi's pigliaivan amo temp da scriver chartas. I d'eiran precisas. Cun pacs plets dschaiva'l quai ch'el vaiva da dir, d'eira bun dad entrar cun amur

e finezza sün ün detagl, muossaiva seis plaschair, ma eir sia dischapprovaziun, scha alch nu til giaiva per corda. A la fin daiva'l spazi a sia cordialità, ma in möd retgnü, suvent tscherchond da nu dar pais a sia persuna. I'm commouva amo hoz sch'eu vez seis VALE ET VALETE, scrit cun custabs gronds, giosom il chantun a schnester d'üna da sias ultimas chartas. Per blers restaran sias chartas inschmanchablas.

In quist möd retgnü pigliaiva'l contact eir cun seis prossem, sün via o in chasa in ün dals cumüns da sia pravenda tripla da Zernez-Susch-Brail, cun seis collegas ravarendas, in üna radunanza da l'Uniun dals Grischs, in üna conferenza da magisters, aint il colloquium o a la sinoda. Eir discurrind cun inchün d'eira'l precis, pasaiva'l seis plets, respuondaiva in möd cuort e concis. Uschea pudaiva capitar cha ün o tschel vaiva l'impreschiun cha'l sar ravarenda nu's piglia la peida per discuorrer plü lönch, ch'el saja in prescha e cha'l prossem impegn spetta fingià.

I d'eira propcha uschea cha'l ravarenda Gaudenz vaiva bler da far. La lavur cha'l giuven da vainchatrais ons vaiva surtut in sia pravenda da Zernez-Susch-Brail e ch'el ha prestà d'ürant plü co quaranta ons es statta impegnativa e gronda. Quai eir sainza tgnair quint da las numerusas incumbenzas ch'el ha surtut pel public. Sainza l'autodisciplina exemplara chi til characterisaiva nu vess el pudü gnir maister cun tuot. Sper la disciplina ch'el resguardaiva sco alch chi s'inclegiaiva da sai, as d'eira impreschiunà eir dal carisma da sia persuna. Quel s'exprimiva impustüt cur ch'el vaiva üna gruppa d'uffants davant sai e ch'el as mettaiva a quintar, per exaimpel d'ürant las uras da religiun in scoula pitschna, pro la festa da Nadal culs uffants e culs genituors o lura la stà, cur chi's vaiva catechissem, la bunura a las ot e mez in baselgia o la saira a las set e mezza.

Impustüt la bunura in baselgia s'exprimiva quista vart da seis esser in ün möd fich bel. Il ravarenda Gaudenz cumanzaiva cun ün coral fich simpel. Suvent d'eira quai il numer quatter our dal coral dovrà da quel temp e chürà da Jon Grand dad Otto Barblan. Il text da Martinus: *Müravglius ais Dieu'l Signur | in sas ouvas da splendor| tschêl ed ajer, terr'e mar| tegnan palesà seis far |* chi fluischa sco ün leger aual d'aua frais-cha e la veglia melodia (1666) cha'l ravarenda Gaudenz decleraiva – giovond cul man – sco ün simpel sü e giò d'eiran in cas da s-chaffir ün'atmosfera festiva ed üna situaziun da tensiun in vista a l'istorgia nouva o in vista a la cuntinuaziun da l'istorgia chi's d'eira landervia a trattar. El quintaiva dal docter Bernardo, da Selma

Lagerlöf, dad Albert Schweitzer, da Mathilde Wrede. El savaiva quintar in ün möd fascinant e d'eira bun da descriver il muond ester dals pajais dal nord e da l'Africa in scenas ed in culurs uschè frais-chas cha la fantasia da l'uffant ans transportaiva al lö da l'acziun e chi'ns paraiva da tour part a quai chi capitaiva. Il raquintader glüschiva quintond alch dalettaivel e müdaiva expressiun, sch'el quintaiva alch seri o dafatta alch trist. Ils ögls dals uffants resplendaivan quist movimaint intern. El tscherniva jent episodas chi til daivan occasiun da descriver üna müdada interna pro ün uman. Sco per cas inscuntra ün uman, chi para d'esser absolutamaing fixà sün ün möd da viver, ad üna forza superiura chi dà üna direcziun tuottafat nouva a sia vita. Sch'el quintaiva da talas müdadas internas, da la direcziun nouva cha ün uman vaiva chattà, e schi laiva esser cha, a listess temp, ils razs dal sulai da la daman iglümnaivan la baselgia, schi naschiva ün'atmosfera chi inchantaiva e chi, sgüra pro blers, nu svanischa da la memoria.

Sch'el daiva religiun in scoula pitschna, quintond las istorgias dal Vegl Testamaint, o cur ch'el pigliaiva il pled la saira da la festa da Nadal in scoula per quintar l'istorgia ch'el vaiva tschernü cun chüra, schi nu d'eira quai oter. Sia fatscha glüschiva ed i's tadlaiva cun ögls plain müravaglia. Ma la glüschur da sia fatscha as pudaiva stüder in ün dandet, scha alch o scha inchün disturbaiva o sch'inchün exprimiva ün impissamaint chi nu til paraiva adequat.

Cun quintar e cun tscherner las episodas cun gronda chüra s'inseriva il ravarenda Gaudenz d'ün möd da dar religiun chi correspuonda plainamaing a l'anim da l'uffant e chi's cunfaiva perfettamaing cun seis dun da raquintader. Bleras e blers til saran grats pel bun möd ch'el ha gnü per dar als uffants ün bun access al pensar biblic ed al cristianissem.

Sia glüschur til cumpagnaiva eir cur chi d'eira ün battaisem o sch'el scumpartiva il pan pro la Soncha Tschaina. Sün chanzla, cur ch'el predgiaiva, paraiva'l plü seri. Seis impissamaints d'eiran clers, vaivan üna sequenza netta, d'eiran adüna darcheu nouvs. Ingüna retorica bunmarchada. Ingün pled damassa. Chi chi d'eira attent pudaiva seguir sainza fadia, cun quai ch'el d'eira bun da redüer eir problems cumplichats e da tils exprimer in üna lingua cha minchün pudaiva inleger. I til staiva a cour dad illustrar cun adüna nouvs exaimpels co cha'l pensar biblic as distingua da quel dal minchadi e da far verer cha affirmaziuns, chi fuorman cuntradicziuns aint illa Bibla e chi pon irritar a prüma vista, toccan pro'ls misteris da la cretta. Üna predgia

dal ravarenda Gaudenz d'eira adüna ün impuls per ponderar inavant e per examinar seis agen esser ed agir.

Jachen Ulrich Gaudenz es nat a Schlarigna, in chà da pravenda, als 3 da schner 1897, sco il plü vegl da tschinch fradgliuns. Seis bap, il ravarenda Otto Gaudenz, vaiva surtut sia plaiv a Schlarigna be güst ün on avant. Jachen Ulrich Gaudenz s'algordaiva jent da sia infanzia e da seis temp da giuventüm a Schlarigna, als gös cun seis cumpogns, a singuls abitants ed abitantas chi til fascinaivan cun lur originalità. Pläschair da vita, stucs e skerzs, ma eir ün codex moral protestant severischem characterisaivan da quel temp il sulagliv e bel cumün d'Engiadin'Ota. Davo absolt las scoulas dal lö es il scolar dunà entrà dal 1911 illa terza classa dal gimnasi da la Scoula chantunala a Cuaira. Quatter da seis quattordesch conscolars han stübgia teologia davo fat la matura. Dad ir a stübgiar a l'ester nu gniva in dumonda in quels ons da guerra. Uschea ha Jachen Ulrich Gaudenz absolt seis stüdis a l'università da Turi e da Basilea fich indavorouda ed ha pudü gnir tut sü in sinoda fingià dal 1921 ad Andeer. Ün temp avant vaiva'l surtut sia lavur aint la plaiv da Zernez-Susch-Brail sco rimplazzant per gnir incunter al ravarenda Clavuot chi d'eira gnü clomà a Samedan. Ch'el haja stuvü chattar svesse sia via, scriva'l, sainza avair absolt ün vicariat e sainza as pudair volver ad ün collega plü vegl chi til vess pudü cusgliar. Ma ils cumüns ecclesiastics han accolt bain a lur giuven ravarenda e til han sustgnü.

Be pacs ons davo ch'el d'eira gnü installà surpiglia Jachen Ulrich Gaudenz l'incumbenza dal Colloquium da preparar üna nouva versiun rumantsch-ladina dal Nouv Testamaint. Culla versiun dals Psalms chi vaivan da gnir edits insembel cul Nouv Testamaint d'eira gnü incumbenzà il ravarenda Rudolf Filli. I sarà stat plüs motivs chi til han indüt da surtour l'incumbenza. Seis interess per fenomens linguistics, seis dun natüral per linguas e sias cugnuschtschas precisas dal grec e dal latin nu saran stats sainza importanza. L'essenzial per el sarà bain stat seis sen da respunsabilità invers sia lingua materna chi'd es, daspö il saideschavel tschientiner, a listess temp eir la lingua da la baselgia e da l'instrucziun religiosa. Cun quist möd da pensar as metta'l a pêr ed a pass culla lunga lingiada da spirituals rumantschs chi s'han impegnats, daspö la refuorma, per metter a disposiziun bunas versiuns da la Soncha Scrittüra e dad ouvras religiosas importantas. L'ouvro cumpara fingià dal 1932 e resguarda las normas ortograficas chi valaran pel Dicziunari tudais-ch-rumantsch ladin redat da Reto Ra-

duolf Bezzola e da Rudolf Olaf Tönjachen e chi cumparirà dal 1944. Cun lur nouva versiun fan ils duos incumbenzats ün pass vers üna lingua biblica plü simpla e plü inclegiantaivla chi'd es remarchabel per quel temp. Il ravarenda Gaudenz discurriva da quell'incumbenza implü, sco scha quai vess toc tuot natüralmaing pro seis dovairs.

In listess möd, sco scha quai s'inclegess da sai, culla listessa precisiun e perseveranza e cun güdicat fidà s'ha'l miss a disposiziun plü tard eir per indombrablas correcturas da cudeschs da scoula, da vobularis, da grammaticas e da texts belletristics. Sperapro, eir quista jada insembel cul ravarenda Rudolf Filli, s'ha'l miss vi da la preparaziun d'üna versiun nouva da tuot la Soncha Scrittüra. La lavur vi da quist'ouvra, ma eir l'ouvra cumplida, la Soncha Scrittüra, til han fat bler dalet e plaschair. L'ouvra es cumparüda dal 1953 ed ha portà als duos elavuratur il doctor honoris causa merità.

La lavur a favur da la lingua ha gnü la conseguenza cha Jachen Ulrich Gaudenz ha cultivà strets contacts cun magisters e magistras e ch'el gniva adüna darcheu invidà a tgnair referats illas conferenzas. Qua o là, ün tschert temp fich regularmaing, s'exprimiva'l sur da problems linguistics in gazetta o aint il Chalender ladin. Sia opiniun gniva observada e stimada.

L'incumbenza plü stretta da ravarenda nun ha pati tras las lavurs accessorias ch'el ha prestà, eir sch'el remarcha s'vess criticamaing cha difficultats nun hajan mancà. Anzi, el s'ha miss a disposiziun sco commember da la Cumischiun d'avuadia dal circol da Sur Tasna ed es stat seis president d'ürant plü co trenta ons. Tuot quai nu til füess sainza dubi na stat pussibel, scha sia duonna, Chatrina Gaudenz-Filli – els as vaivan maridats dal 1925 – nu til vess assisti e sport ün bun dachasa. El chattaiva temp eir per pitschens servezzans. Per quants è'l stat ün bun cusgliader, per quants è'l stat ün bun e sever magister da latin ed ha pussibilità tras quai als genituors da laschar ir a lur uffant amo ün o duos ons plü lösch in cumün a scoula, avant co entrar al gimnasi. La stà til faiva grond plaschair da güdar sül fuond, sco bun pradèr, da sgiar e da far fain sech. Plü tard riaiva'l da gust sur da quai e constataiva cha quai d'eira apunta seis möd ed il möd da sia generaziun da far vacanzas.

El d'eira jent our i'l liber. El d'eira jent in contact culla natüra. Per far ils tragets da Zernez a Susch e da Zernez a Brail pigliaiva'l da stà seis veloun nair, ot e stabil, e nus scolars staivan a verer sch'el fess ün sigl sül sez per partir o sch'el, plü pachific, passess culla chomma

dretta sur la rouda davo per rivar sül sez. D'inviern, scha l'ora permettaiva, gniva'l culs skis ed i's vezzaiva co ch'el giodaiva il movimaint, sch'el gniva cun schlantsch giò da la via, stumplond sco ad ir culs patins. Da stà giaiva'l jent a far gitas cun seis figls ed el nu's stramantaiva da tour cun sai il spejel lung per pudair observar plü bain la sulvaschina. Sainza dubi ha'l resguardà sco grazcha ch'el pudaiva lavurar in üert cun sur novanta ons.

Schi's schlargia ün pa il purtret da l'hom attempà chi lavura amo in üert, lura as riva pro'l purtret da l'uman chi cultiva, fin in ota età, il chomp chi til es gnü affidà cun chüra ed in möd fidà. I'm para cha quist purtret possa esser ün möd adattà per caracterisar in möd general l'esser e l'agir dal ravarenda Jachen Ulrich Gaudenz.

Cul möd da s'algordar d'üna persuna esa sco cul inscunter d'ürant la vita. Minchün tilla vezza our sia esperienza persunala. Perquai esa eir a seis lö cha minchün chi legia quistas lingias tillas cumplettescha seguond seis esser e seguond seis algord. Nus tgnaran al char trapassà in buna ed in grata memoria.

Jachen Curdin Arquint